

bir hikâyede de kendini gösterir. Bu anlatının bazı rivayetlerinde Baba Tükles müslüman bir veliden ziyade mitolojik bir figür olarak öne çıkarılmış, soyunun onun bir peri ile evlenmesinden meydana geldiği ileri sürülmüştür.

Baba Tükles'e ait bazı türbeler bulunmaktadır. Bunlardan biri XIX ve XX. yüzyıl kaynaklarında zikredilen Astarhan yakınlarındaki Mashaikovo köyündedir. Bir diğeri, Hazar denizinin kuzeydoğu kıyısında yer alan Maŋışlak yarımadasındadır. Güney Kazakistan'da Karadağ sıradağlarının eteğinde Baba Tüklî Şaştî Aziz adına bir türbe vardır. Bu türbenin varlığı, Ötemiş Hacı'nın eserindeki bilgiler de göz önünde bulundurulduğunda Baba Tükles'in bölge halklarının İslâmlaşmasında etkin rolünün bir göstergesidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülğaffâr Kirîmî, *Ümdetü'l-tevârih* (nşr. Necib Âsım), İstanbul 1343, s. 35-38; Devin DeWeese, *Islamization and Native Religion in the Golden Horde: Baba Tükles and Conversion to Islam in Historical and Epic Tradition*, Pennsylvania 1994, s. 321-408, 533-573; A. Schmitz, *Die Erzählung von Edige: Gehalt, Genese und Wirkung einer heroischen Tradition*, Wiesbaden 1996; Fatykh Urmanche, *Narodnyi èpos 'Idegei'*, Kazan 1999, s. 16-29; A. J. Frank, "Muslim Sacred History and the 1905 Revolution in a Sufi History of Astrakhan", *Studies on Central Asian History in Honor of Yuri Bregel* (ed. Devin DeWeese), Bloomington 2001, s. 297-317; *Edige: A Karakalpak Heroic Epic as performed by Jumabay Bazarov* (ed. ve trc. Karl Reichl), Helsinki 2007; Ötemiş Hâjî [Ötemiş Hacı], *Çingiz-nâma* (ed. Takushi Kawaguchi v.dğr.), Tokyo 2008; a.mlf., *Çengiznâme* (haz. İlyas Kamalov), Ankara 2009, s. 14-16; Mustafa Kafalı, *Ötemiş Hacı'ya Göre Cuci Ulusu'nun Tarihi*, Ankara 2009, s. 88-89; *Islamization and Sacred Lineages in Central Asia: The Legacy of Ishaq Bab in Narrative and Genealogical Traditions, I: Opening the Way for Islam: The Ishaq Bab Narrative, 14th-19th Centuries / Islamizatsiia i sakral'nye rodoslovnye v Tsentral'noi Azii: Nasledie Iskhak Baba v narrativnoi i genealogicheskoi traditsiiax, I: Otkrytie puti dlia islama: rasskaz ob Iskhak Babe, XIV-XIX vv.* (ed. Devin DeWeese v.dğr.), Almaty 2013, s. 270-272, 341-342.

DEVIN DEWEESE

BAHRÂNÎ, Hâşim b. Süleyman

(هاشم بن سليمان البحراني)

Hâşim b. Süleymân b. İsmâil
b. Abdilcevâd el-Hüseynî el-Bahrânî
(ö. 1107/1696)

Şîa'ya dair nakilleri inceleyip
bir araya getiren âlimlerden biri.

Bahreyn'de dünyaya geldi. XI. (XVII.) yüzyılın ortalarında doğduğu tahmin edilebilir. Alemülhüdâ Şerîf el-Murtazâ'nın torunlarından olduğu ve İmam Mûsâ

el-Kâzım neslinden geldiği rivayet edilir. *Vesâ'ilü's-Şî'a* adlı hadis kitabının müellifi Hür el-Âmilî ile (ö. 1104/1693) ilim alışverişinde bulunduğu bilinmektedir. İlk eğitimini Bahreyn'de babasından aldı. Ardından dönemin Şîi ilim merkezlerinden olan Necef'e gitti; başta *Mecma'u'l-bahreyn* sahibi Fahreddin et-Turayhî ve Abdülazîm b. Seyyid Abbas Esterâbâdî gibi âlim ve muhaddislerden ders aldı. Necef'te ne kadar kaldığı bilinmemektedir. Daha sonra Horasan'a geçerek Şîa âlimleriyle fikir alışverişinde bulundu. Horasan'daki ikameti sırasında bazı âlimlerden faydalanırken Hür el-Âmilî gibi âlimler de kendisinden faydalanıp rivayette bulundu. Horasan'dan Bahreyn'e dönünce burada ilmi ve ahlâkıyla büyük itibar kazandı. Bahreyn kadısı Şeyh Muhammed b. Mâcid'in vefatından sonra bütün Bahreyn beldelerini kapsamak üzere kadılık ve hisbe görevlerini üstlendi. Özellikle hisbe görevini en güzel şekilde yerine getirmek ve haddi aşanlarla sıkı bir mücadeleye girişmek suretiyle emir bi'l-ma'rûf nehiy ani'l-münker faaliyetlerini yaymaya çalıştı. Dürüstlüğü ve âdil hüküm vermesi dolayısıyla ileri gelenlerin kendisinden çekinmesine karşılık halkın sevgi ve saygısını kazanmayı başardı. Onun faziletli bir kişi, âlim, fakih, müfessir, Arapça'yı ve ricâl ilmini çok iyi bilen bir muhaddis olduğu, zalimlere karşı mücadele ettiği kaynaklarda belirtilmektedir (Hür el-Âmilî, II, 341; İbn Uşfûr el-Bahrânî, s. 63-64). Resmî görevlerinin yanı sıra öğretim faaliyetleriyle de uğraşan Bahrânî çok sayıda öğrenci yetiştirdi; Muammer Mahmûd b. Abdüsselâm'ın da aralarında bulunduğu kalabalık bir cemaat kendisinden hadis ve haber rivayet etti. Bahrânî 1107 yılında, bazı rivayetlere göre ise 1109'da (1698) Bahreyn'de Naîm köyünde vefat etti, cenazesi Tevbelî isimli köyde Mâtînî Kabristanı'nda defnedildi.

Eserleri. Mirza Abdullah Efendi, İmâmiyye ulemâsı arasında nakilleri toplayıp kaydetme hususunda Muhammed Bâkır el-Meclisî'den sonra gelen kişi olarak kabul edilen Bahrânî'nin yetmiş beş civarında eserinin ismini zikretmiş olup bazıları şunlardır: 1. *el-Burhân fî tefsîri'l-Kur'ân*. Müellifin başta gelen bu çalışması hacimli bir rivayet tefsiridir (Kum, ts., 1334 hş., 1363 hş., 1375 hş.; bir heyetin tashih ve dipnotlarıyla, Beyrut 1419/1999). 2. *el-Mehacce fîmâ nezele fi'l-kâ'imî'l-hücce*. On ikinci imamın özellikleri ve hakkındaki naklî delilleri ihtiva eden bir

çalışmadır (Tahran 1272; nşr. Muhammed Münîr el-Milânî, Beyrut 1413/1992; nşr. Hâmid el-Erdistânî, Kum 1387 hş.). 3. *Tebşuretü'l-velî fîmen ra'e'l-Kâ'im el-Mehdî 'aleyhi's-selâm*. Eserde on ikinci imamı gören kimselerden bahsedilir. 4. *Gâyetü'l-merâm fî hücceti'l-hişâm fî ta'yîni'l-imâm 'an tarîkı'l-hâşsî ve'l-â'm* (Tahran 1272, 1387 hş.). Muhammed Takî b. Ali ed-Dizfudî tarafından *Kifâyetü'l-hişâm fî fezâ'ili'l-imâm* adıyla Farsça'ya çevrilmiştir (Tahran 1272). 5. *el-Levâmi'u'n-nürâniyye fî esmâ'i 'Alî ve ehli beytihi'l-Kur'âniyye* (nşr. Hâmid el-Erdistânî, Kum 1387 hş.). 6. *Medinetü'l-me'âciz (Me'âcizü Ehli'l-beyt)* (Tahran 1290, 1291, 1298; nşr. İzzetullah el-Mevlâî, Kum 1371 hş.; nşr. Alâeddin el-A'lemî, Kum 1384 hş./2005). 7. *Meşâbîhu'l-envâr fî beyâni mu'cizâti'n-nebiyyi'l-muhtâr* (nşr. Mahmûd el-Ergânî el-Bihbehânî el-Hâirî, Kum 1384 hş./2005). 8. *Me'âlimü'z-zülfâ fî ma'ârifi'n-neş'eti'l-ülâ ve'l-uhrâ* (Kum 1382 hş./2003). 9. *et-Tuħfetü'l-behiyye fî işbâti'l-vaşiiyye* (nşr. Mahmûd el-Ergânî el-Bihbehânî el-Hâirî, Meşhed 1383 hş./2004). Bahrânî'nin bunların dışında çoğu İsnâaşeriyye'yi konu edinen başka eserleri de vardır: *Hilyetü'l-ebrâr fî fezâ'ili Muħammed ve âlihi'l-aħhâr, el-Keştü'l-mühim fî tarîkı ħaberi Ğadıri Ĥum, el-İnşâf fi'n-naşşı 'ale'l-e'immeti'l-işnâ'aşere el-eşrâf* (diğer eserleriyle ilgili geniş bilgi için bk. Mirza Abdullah Efendi el-İsfahânî, V, 299-304; İbn Uşfûr el-Bahrânî, s. 64-66).

BİBLİYOGRAFYA :

Hâşim b. Süleyman el-Bahrânî, *el-Burhân fî tefsîri'l-Kur'an*, Beyrut 1419/1999, bk. Hüseyin el-A'lemî'nin, "el-Mü'ellif fi sûtûr" başlıklı yazısı, I, 5-6; a.mlf., *el-Mehacce fîmâ nezele fi'l-kâ'imî'l-hücce* (nşr. M. Münîr el-Milânî), Beyrut 1413/1992, neşredenin girişi, s. 8-11; Hür el-Âmilî, *Emelü'l-âmil* (nşr. Ahmed el-Hüseynî), Necef-Bağdad 1385/1965, II, 341; Mirza Abdullah Efendi el-İsfahânî, *Riyâzü'l-ulemâ' ve ħiyâzü'l-fuzalâ'* (nşr. Ahmed el-Hüseynî), Kum 1401, V, 298-304; İbn Uşfûr el-Bahrânî, *Lü'lü'tetü'l-Bahreyn* (nşr. M. Sâdik Âl-i Bahrülülüm), Beyrut 1406/1986, s. 63-66; Abbas el-Kummî, *Sefinetü'l-bihâr*, Beyrut, ts. (Dârü'l-Murtazâ), II, 717; M. Ali Müderris, *Reyhânetü'l-edeb*, Tebriz, ts. (Çâphâne-i Şafak), I, 233; Zirikî, *el-A'lâm*, VIII, 66; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, XIII, 23; Ali Fâzil el-Kâinî en-Necfî, *Mu'cemü'l-mü'ellifî's-Şî'a*, Kum 1405, s. 42; Âğâ Büzürg-i Tahrânî, *ez-Zer'â ilâ teşânifi's-Şî'a*, Beyrut 1403-1406/1983-86, II, 398-399; III, 93, 326; VII, 48, 79, 85; XI, 305; XVIII, 281; XX, 144, 353; XXI, 199; XXII, 322; XXIV, 360, 393; XXV, 154, 188, 290; *A'yanü's-Şî'a*, X, 249-250; Ali Ahmed el-Aribî, "el-Bahrânî, es-Seyyid Hâşim", *Mv.ACJ*, III, 198-203.

MUSTAFA ÖZ